

Петра Бјелица
Филолошки факултет
Универзитет у Београду

Исправљање неправде

Валоризација разлике: Зборник радова са научног скупа о Драги Гавриловић (1854-1917)/ др. Светлана Томић, ур. – Београд: КИЗ Алтера, 2013 (Фондација мултинационални фонд културе:Београд). – 167. стр; 23,5цм. – ИСБН 978-86-6007-125-7

Зборник радова *Валоризација разлике* настао је као плод труда да се од заборава и неправедног научног третмана сачува прва српска романсијерка Драга Гавриловић (1854-1917). Светлана Томић је главна уредница овог зборника и једна од организатора научног скупа одржаног у Српској Црњи 2012. године, с циљем да се започне систематичније књижевно-теоријско бављење наведеном ауторком.

Валоризација разлике Драги Гавриловић први пут даје заслужено место у српској књижевности и пружа прецизну критичку артикулацију значаја њеног дела. Ипак, та првобитна интенција превазиђена је опсегом проблема које зборник покреће, и на које врло одлучно нуди одговоре. Наиме, преко анализе српске културе тог времена, анализирана је и критикована како политика данашње српске књижевне историје и њене методологије, тако и специфична морална (не)одговорност интелектуалаца према културној баштини. Из наведених разлога, овај зборник отвара многа важна питања за српску науку о књижевности; ревалоризује академски канон српске историје, даје значајан увид у социолошку и културну ситуацију тога периода, из перспективе гине критике и феминистичке критике сагледава позиције првих српских књижевница, те даје еманципаторски путоказ за будућа истраживања.

Предговор уреднице Светлане Томић пружа врло јасан и детаљан преглед необичне књижевне судбине коју је Драга Гавриловић имала до данас. Ауторка илустративно приказује настанак зборника; наглашава тиме низ проблема који прате проучавање књижевница из прошлости, закључујући да је оно и данас без реда и ситематског приступа. Чињеница да су рукописи Драге Гавриловић, која је објављивала од 1884. до 1900. године, први пут били издати у Сабраним делима тек 1990. године заслугом Владимира Миланкова, и да јој све до данас није била посвећена институционализована научна критика и пажња, указује на пионирски аспект овог зборника и рада сарадника који су у њему имали удела.

У складу с положајем Драге Гавриловић у нашој књижевности, садржај зборника био је условљен идејом да се осветле историјски услови стварања и рецепције, али и да се шири публика упозна са основним квалитетима њеног писања. Зборник је подељен на два главна дела. Први део чини скуп научних текстова који првенствено путем феминистичке критике, теорије рода и наратолошких анализа покушавају да укажу на еманципаторски карактер мисли Драге Гавриловић и не вредност њеног приповедачког талента. У другом делу зборника, приложен је полемички есеј Драге Гавриловић, затим поново штампани фељтон из 1985. године у коме су први пут објављене информације о овој књижевници, као и текстови аутора који су најзаслужнији за њено откривање. Занимљив и необичан аспект зборника чине текстови који из примарно нестручне књижевне и читалачке перспективе показују ентузијазам и свест која је недостајала академској заједници. Експлицитна и елегантна критика српске културе и науке о књижевности овог зборника на више начина долази са маргине; чини се да је нађена права мера да се теоријске и идеолошке претпоставке феминистичке критике искористе не би ли се акценат ставио на специфичну уметничку и историјску индивидуалност Драге Гавриловић.

У уводном тексту под називом „Шта значи проучавати жене-писце из прошлости?” Светлана Томић комбинује методе новог историзма и феминистичке књижевне историје и настоји да укаже на интелектуалну и моралну одговорност истраживача у расветљавању женске књижевне и културне историје. На примеру Драге Гавриловић, она не само да пружа важна упутства за књижевно теоријски и методолошки оквир истраживања, већ указује и на извесне еманципаторске и либералне идеје првих учитељица-књижевница које су се током последњих деценија 19. века супротстављале доминантном културно идејном поретку. Томићева наглашава важност препознавања чињенице да су креатори академског канона такође и креатори културног сећања, из кога је ова ауторка била неправедно искључена. У делима прве српске романијерке, коју карактерише изразито критичка, феминистичка, хуманистичка и плуралистичка мисао, Томићева указује на покушај разоткривања ових механизма који су и у тадашњој књижевној и интелектуалној пракси били присутни. Игнорисање Драге Гавриловић, закључује Светлана Томић, наново нас суочава с борбом интелектуализма и псеудоинтелектуализма које је она још тада дефинисала као жаришни проблем српског друштва.

Текст пољске србисткиње Магдалене Кох „Пројекат: еманципација, Драга Гавриловић и српски феминистички есеј”, значајан је јер се осим жаљења због неправедног занемаривања Драге Гавриловић истиче и позитивни аспект таквог стања, будући да је тиме избегнута стереотипизација коју су доживеле друге српске ауторке из тог периода. Ови пропусти су, парадоксално, омогућили плодносну и свежу примену савремених родних теорија и анализа наративних стратегија. Магдалена Кох огледе Драге Гавриловић види као незаобилазну нит у развоју српског феминистичког есеја, жанра за који сматра да на прави начин приказује постајање женом у оквирима дискурса. Главне теме анализираних есеја јесу еманципација жена кроз образовање и рад, с циљем да се оствари коначна равноправност. Међутим, равноправност је могућа

само кроз претходну промену слике коју мушкарци имају о жени и кроз процес васпитања деце. Драга Гавриловић показује високу свест о историјском и друштвеном контексту у коме ствара, као и познавање структуре рецепијената, те у пројекат просвећивања укључује читав народ. Читајући их као покушаје дестабилизације старог мисаоног поретка, Магдалена Кох есеје ове посвећене учитељице, која у највећој мери представља женски глас свог доба, оцењује као пример храброг, критичког и полемичког мишљења.

Гордана П. Стојаковић у тексту „Драга Гавриловић: прилог за историју стварања нових родних улога у српском друштву 19. века” упоредно анализира специфичну улогу у низу еманципаторских текстова српских књижевница и истиче важност ове ауторке која је прва дала реалну слику женског положаја у свакодневном животу. Иако је тада образовање жена било општеприхваћено, ауторка текста наглашава проблеме у применљивости тих идеја и истиче анализу Драге Гавриловић која нуди конкретна решења, првенствено кроз перспективу моралних обавеза у оквиру брака и породице. Путем детаљне анализе есеја који је објављен у наставку зборника овај текст нас још једном упућује на значај дубоке уроњености Драге Гавриловић у начин живота својих сународника, што доприноси историјској реконструкцији положаја жена у српском друштву.

Кристина Стевановић у раду под називом „Статус и (не)могућности приповедачица и наратора у прози Драге Гавриловић – наратологија у служби женске солидарности” истиче нови идентитет јунакиње која самосвесно и критички преиспитује стварност. Анализом приповедака и романа, ауторка приказује којим наративним стратегијама се Драга Гавриловић опире доминацији патријархалних норми и идеалу хегемонског маскулинитета. Стевановићева наводи да она путем сатире и јасних коментара, те применом суптилних наративних стратегија и променом фокализације, покушава да оголи механизме моћи и на тај начин упозори и поучи женски део читалачке публике. Драга Гавриловић је у овом раду виђена као ауторка са високом свешћу о наравицији и родним проблемима, која се, по речима Кристине Стевановић, трудила да женском гласу прибави приповедачки ауторитет.

Последњи текст у оквиру научних чланака јесте рад Бојане Анђелић „Ликови учитељица у прози Драге Гавриловић: поредбени оквир са ликовима учитељица код Светолика Ранковића и Јована Добријевића-Сиротице”. Одликује га компаративни приступ у проучавању топоса српског реализма – сеоске тематике. За разлику од наведена два аутора из наслова, код Драге Гавриловић се, по мишљењу ауторке, јавља нова слика учитељског живота. Први пут је обухваћен процес образовања жене, као и формирање самосталног женског карактера који не подлеже утицајима средине, већ се бори за свој интелектуални и животни интегритет. Осим што закључује да јунакиња Девојачког романа Драге Гавриловић, у поређењу са женским ликовима из мушких пера, има највише еманципацијске самосвести, текст Бојане Анђелић значајан је због компаративног метода којим се стиче увид у разлике перципирања родних категорија и стереотипа у српском реализму.

У оквиру другог дела зборника, састављеног од прилога, налази се есеј Драге Гавриловић „Зашто деца не поштују своје родитеље, онако како би требало?“, објављен први пут након 1893. године. У овом тексту се преко педагошко-просветитељске тенденције указује на кључне проблеме у васпитању деце, који су само продужени проблеми међу супружницима, те на тај начин тематски задиру у део корпуса феминистичке проблематике. Инсистирајући на љубави и поштовању као основним условима за склапање брака, Драга Гавриловић суптилно истиче женску равноправност и важност улоге жене у контексту еманципације целог друштва. Чини се да је овај текст добар уреднички избор јер показује неке кључне аспекте њене мисли, али даје и увид у сликовитост описа којима се ауторка служи не би ли читалачкој публици приближила своје ставове. На тај начин зборник је употпуњен и гласом саме Драге Гавриловић којој је остављен простор да сама проговори о важности и вредности сопственог дела.

У наставку зборника налази се текст Милорада Антонића „Како је ‘дошла’ Драга“, о његовом открићу и труду да сакупи што више информација, као и фељтон из 1985. године под називом *Девојачки роман* из 1889. године, у коме је Антонић, у сарадњи с колегиницом Миљаном Лакетић, приказао илустративне одломке из романа и указао на значај Драге Гавриловић. Иако дат у цитатима и парафразама, део њеног романа сведочи о важности овог дела које питко и једноставно уводи нове садржаје у српски књижевни низ. Такође, поново су објављени и мање познати радови Владимира Миланкова „Ка првој српској романијерки“ и Љубомира Попова „У спомен Драги Гавриловић“, који на детаљан начин реконструишу чињенице из њеног живота и стваралаштва. Други део зборника у целини успева да употпуни слику статуса Драге Гавриловић у српској историји и култури, надовезујући се на први део у коме је успешно дат критичко методолошки легитимитет вишегодишњем истраживању које је започео Милорад Антонић.

Чини се да је овај зборник важан као пионирски подухват у проучавању дела Драге Гавриловић јер на прави начин позиционира њен опус у оквиру историје српске књижевности. Путем преиспитивања, како тадашњих тако и савремених тенденција српске науке о књижевности, зборник отвара простор за даља проучавања и за стварање једне проширене и објективније историје културе и књижевне традиције у којој ће женски аутори моћи да добију заслужено место. Међутим, да би се то реализовало на ширем плану потребно је посветити им озбиљан и систематичан научни рад. Зборник *Валоризација разлике* отвара тај простор путем различитих методологија и приступа, који се на прави начин међусобно допуњују, наглашавајући важност Драге Гавриловић као специфичне књижевне појаве која осликава целокупну српску културу. Њено дело не само да даје нов увид у почетак интелектуалне и списатељске праксе српских жена, већ демистификује и разоткрива идеолошке механизме који владају у науци о књижевности и данас. Драга Гавриловић се, парадоксално, као замало заборављена еманципаторска и маргинализована фигура, враћа као симптом српске културе – да још једном проговори о истим проблемима којих се та култура још увек није ослободила. У том контексту, овај зборник није само значајан као почетак конституисања новог историјског низа, већ и као важан критички корак у еманципацији која је и данас

неопходна српској књижевној науци када су у питању њене неправедно постављене маргине.